

"אלכימיה פואטית"

יהודית מוסל-אליעזרוב: תולדות; ספריית פועלים; 1989

לא לחינם בחרה יהודית מוסל-אליעזרוב להכתיר את ספרה השני בשם "תולדות". די אם נציץ במילון כדי להיווכח עד כמה עשירה מלה זו במשמעויות, ומה רב המטען הקונטראטיבי שמתלווה אליה – החל מצאצאים דרך תוצאות ומסקנות וכלה בקורות עם, וביוגרפיה.

כל ה"הגדרות המילוניות" אופפות את ליבו של הספר העוסק כברור תהליכי הביוגרפיה של המשוררת, כאשר אלו אינם קונקרטיים אלא מעוגנים בתרבות יות מסורות ונופים שונים, שאותן מנסה היא לאחד לכדי איזושהיא זהות, תפיסה אחדותית, תוך עמידה על התוצאות הנפשיות והמעשיות של תהליכים אלו. על מנת לדון בביוגרפיה והשקפת עולמה עלינו לעסוק בחומרים ובארועים שעיצבו אותם, כפי שמשקפים בספר במספר שירים מרכזיים וטובים.

לדוגמה השיר "נחש הים" שפותח בתיאור הים: "גועש במערב / גועש וגלי מאחור", התייחסותה של המשוררת אליו מושפעת מהתנהגותו; "הגיה הים ביופי / וכהדר אליו כמהתי / מעוות וסותר הבית", הים נתפס גם כגורם משחית אך גם כישות מלאת יופי, שהרי כל יצירת אומנות (גם מעשה ידי הטבע) מותנת בקיומם של רגשות סותרים, במתח שבין הטוב לרע, והנחש שמופיע מהים גורם מהומה, מבלבל רשיות... תעתע וציב, מוסיף עוד נדבך לתפיסה אסתטית זו בתפקודו כפרוץ המסגרות והמבנים הקיימים, ובאימו על סדרי החברה שכאן מגולמים באמצעות סכה של המשוררת המייצג את המסורת היהודית בכל הדרה אך גם במלוא עליבותה, מסורת רגישה ופיוטית אך גם דוגמטית ומאובנת ביחוד אם מאימת עליה תרבות אחרת לכן הסב "מקיף חומות יום יום/מגן על המדבר מפני הטומאה".

מפגש זה מניב את תחושת "ערעור היסודות", שכמוכן מתבטא גם ביצירה האמנותית עצמה כפי שניתן ללמוד מ"אנגליה מקומית" זו: "בעכו, דפק הים בחומות/משיק למרצפת בברגן, עיר צפונית/זרה". וכאן מתגלה לנו לראשונה הפואטיקה היחודית של המשוררת, הבאת מיתוסים וחומרים מתרבויות שונות אל מרכז ההתרחשות השירי, לעיתים בצורת מאבק לעיתים בהומוגניות מעוררת פליאה, לדידה לכולם אותו מננה משותף, הכמיהה להתעצמות התחושה, והיותם אמצעי ביטוי למאווים ולרגשות שונים.

כך למשל חוויות רלגיוזיות המתרחשות במקומות שונים ובנסיבות שונות מביאות לאותה תוצאה; כשיר "עצבים" נמצאת המשוררת במקום בו "צלמים פרה קולומביניים / מתלכדים ומתפרדים מאליהם / במקצב הפולחן", וכתוצאה מכך אובדת תעודת הזהות שלה, ותצלום פניה הושחת לכלי היכר, וכשיר "טרגדיה" נמצאת המשוררת ומשפחתה

לאחות את השבר

מ. וינקלר: צל העקרב; ספרית פועלים; 1989

"את עברת את השבר/האפרו אסיאתי שלך/כל איש עובר את השבר שלו". שורות אלו שנלקחו מספרו החדש של המשורר מ. וינקלר "צל העקרב" מהוות מעין איפיון עצמי לתהליך ההסתגלות האיטי והמכאיב של איש התרבות האירופאית אל תרבות הלבאנט. ה"שבר" והצורך להפנים תרבות זרה על לשונה ונופיה כדי שלא להיפגע מהפיצול, כדי שלא לפתח זהות דו שורשית בלתי שלמה מפרנסים את שירתו של המשורר מרגע עלייתו ארצה. להם מתלווים כמוכן כל אותן תמונות לשון סמלים וארועים האופייניים למקום ההתרחשות העכשווי קרי; א"י, ולמקום ההולדת – אירופה.

כשאני קורא את שיריו של מ. וינקלר העוסקים בבעיית השבר מצטיירת במוחי מעין התרחשות אינסופית שבה רץ המשורר על איזושהיא "קו פרשת מים" דמיוני, וזאת ללא תכלית מוגדרת פרט לריצה עצמה, העיקר הוא להשכיח את השבר האפרו אסיאתי הרועד בתפר הפרום שבין שני העולמות המנסים להתמוגג ללא הצלחה. תחושת הזרות והצורך בשיכחה אופיינית לדמויות המככבות בשיריו של המשורר, שהבולט ביניהם הוא; "מוכר העיתונים הירר שלמי", שיפיי חייו מסתכם ב"כוס תה חם וממותק כהלכה"... והוא מציג תמונות ערום – תלויות על גדר פלדה"... "שונא את מתיקות היסורים שלא באו כמו ציפורים שותקות בכפרו הפולני". ומה נותר לו לאותו "מוכר חרץ מלרדת"; "סתם אל חומת המצלבה שבעמק/לברוח, לשכוח, להתנחם".

קל לראות שהמשורר בוחר ל"השליך" את לבטיו על אובייקטים שונים, ובכך להמלט ממעין "הודאה באשמה". בשיר מעניין כמו "מסגד" אפשר לחוש את הזדהות המשורר דווקא עם יציר הלבאנט; "גאוותו רוצה לתקוע טריז / בינו לבין עולם אחר... ומילים שאמר אינן חוזרות עוד / בצורתן הן".

משורות אלו וגם משירים נוספים עולה הטענה שהלשון אינה אוטונומית לח-ויה אלא יוצרת עימה יחסי גומלין. מסתבר שאת טענה זו קל יותר להחיל על ספרו החדש של המשורר מאשר על ספריו הקודמים. אם ניקח למשל חוויה טראומטית ופרובלמטית לעיצוב כשאה – נגלה כי נושא זה עוצב בספריו הקודמים בקווים מאוד עדינים, כאילו חשש הוא לגעת בנושא באצבעותיו, אך בספר זה כנראה חש המשורר מספיק בטוח ביכולתו לגעת בנושא בצורה בלתי אמצעית, כאדם שחווה על בשרו את המאורע הנורא. דוגמא מובהקת לכך הוא השיר היפה "כשאני חושב על סכא שלי" המתאר בשפה די ישירה את שעותיו האחרונות של הסב "שירע כמעט בעלפה את הקומדיה האלוהית, אך לא ידע כיצד מביטות עינים מתוך האדמה / כשהשמים רחוקים".

הסבא שהשתייך לאותה קבוצה משי כילה ואיכותית, שנכחדה כשואה לא התנהג כמוהם ש"הרי רגליו הדקות סרבו לציית להליכה זאת של רבים", אך גם באי הפאסיביות השקטה המתבצעת כלאחר יאוש הוא לא השיג דבר, והציטטה "צריכים לגמור אותך הנא-מרת על-ידי הסמל הנאצי, "שמפשק רגליו העבות מעל פני הסב" מבהירה זאת בצורה הכי פשוטה הכי ישירה וכואבת שיש.

והאחרון שאמר את דבר השם היה המשוגע של הכפר" – כך בנימה צינית מיריה אולי היחידה שאפשרית בסי-טואציה זו מסיים המשורר את השיר. שיר נוסף מעוצב היטב הוא השיר "מונולוג 1967", שהינו בעצם קינה על המלחמה ותוצאותיה, על הילדות ועל ההתבגרות בצל חוויות כואבות. לאחר קריאת השיר נותר בך קולאז ביוגרפי מאוד מעניין שנתמך בשורות פיגורטיביות יפהפיות למשל; "אלוהים נכנס להשתכר באגרטל עורי המעורטל", אך דווקא שיר זה שרק עוד מעטים כמוהו ב"צל העקרב" גורם לי לפקפק בתהליך הסינון שביצע המשורר בספר. ישנה דיעה האומרת שכל אמן נשפט על המשך – 9

עוד סברדליק

עדות

בג'ורנף – יחידה
פועמים גרונות קוראים
לבבות נסתרים שפשוטו
בהיסטוריות נחלשות לביןך
והולידו את ג'ורנף – יחידה נמוכה

נקר דו-סטרי שאינו יודע הסמל
וסופו מוסר פמיד על תקנות בינים
ערבב אי-פעם את נרשו ב'נימור'
או ששחק בתחבובים כפסחתי קורב'וכה
או כאל-פלטא
או שהתפחל לתקנתו כסבאות פאקניכ.

רש – רפה – מתגלגלת
מתחשלת כג'ורנף
מעידה אל נמון טעם פולף
יותר מאתמים צרים הנשירים לצרות

נהריה, 10/7/88